

XUMAR YARƏMMƏD QIZI ƏSGƏROVA

Azərbaycan Dillər Universiteti

Bakı ş., R.Behbudov küç., 134

xumar_xumar@hotmail.com

DANIŞIQ DİLİNƏ XAS “RƏNGLİ” TROPLAR

Xülasə

Məqalədə fransız və Azərbaycan danışiq dillərində rəng adları ilə formalaşan troplar araşdırılır. **Faktiki dil materiallarından istifadə edilməklə danışiq dili troplarının çoxobrazlı funksiyaları təqdim edilir.** Çarpazlaşan sosial münasibətlərin yaranması prosesində meydana çıxan üslublararası troplar müəyyənləşdirilir. **Cəmiyyətlərdəki mədəniyyət modellərinin** bu və ya digər tropların seçilmə və işlənmə tezliyinə təsiri **aydınlaşdırılır.** Fransada qarşılaşan iki qrup mühacir gənclərin mədəni sarsıntısı **şərh edilir, ayrı-seçkilik və damğalanmanın dildə təzahürü tədqiq edilir.** Ayrı-ayrı müəllif tropları ilə xalq danışiq dili tropları arasındakı əsas fərqlər göstərilir.

Açar sözlər: *danışiq dili, sosiolekt, mədəni sarsıntı, metafora, hiperbola, evfemizm*

Giriş. Danışiq üslubunun xidməti vəzifəsi ünsiyyət funksiyasını yerinə yetirməkdən ibarətdir. Gündəlik ünsiyyət ehtiyacını tam ödəyə bilən ümumişlək və neytral sözlər lüğətin ən zəngin və geniş təbəqəsidir. Qeyri-rəsmi və gündəlik-məişət münasibətləri zamanı danışanların istifadə etdiyi linqvistik vasitələrdə sərbəstlik, sərtlik, emosionallıq və digər çalarlar müşahidə edilir. Emosional dəyərləndirməni ifadə etmənin təsirli vasitələrindən biri frazeologizmlədirsə, digəri troplardır.

Tropların funksional-üslubi mövqedən şəxəli tədqiqi onların bədii üslubda və publisistik-qəzet üslubunda ayrı-ayrı müəllif yaradıcılığında, eləcə də sosiolektlərdə, xalq danışiq dili və danışiq-məişət üslubundakı geniş imkanlarını ortaya çıxarmağa imkan verir. Adi nitqimizdə fərqi nə varmadan sıx-sıx işlətdiyimiz troplar möhkəm bir şəkildə həyatımızda qərar tutmuşdur. Danışiq dili tropları ilə digər funksional üslubların tropları arasındakı ən əhəmiyyətli fərq birincilərin kollektiv xarakterə malik olması və xalqın ruhunu, dünyagörüşünü özündə əks etdirməsidir.

Tədqiqatın metodu və materialları. Fransız və Azərbaycan dillərinin rəng bildirən sifət komponentli troplarının araşdırmaya cəlb edildiyi tədqiqat zamanı seçmə və müqayisəli-tutuşdurma metodlarından istifadə edilmişdir. Müqayisə edilən dillərin xalq danışiq dili və danışiq-məişət üslubuna məxsus faktiki nümunələr tədqiqatın materiallarını təşkil etmişdir.

Metaforalar xalq danışiq dilinin obrazlılığını səciyyələndirən semantik vasitələrdəndir və əsasən dəyərləndirmə xarakterlidir. Saçları qızılı-qırmızı rəngə mail birisinin *carotte* “yerkökü” deyə adlandırılması, eləcə də, sarısaç və ya qarasac uşaq, bəzən də qadın barəsində deyilən *sarı pişik* və ya *qara pişik* ifadələri insanın

zahiri görünüşünü xarakterizə edən peyorativ məzmunlu metaforalardır. Sonuncu ifadə zərif məxluqun pişiyə xas incəliyi və ağır sınaqdan sonra özünübərpə qabiliyyəti ilə oxşarlığı əsasında meydana çıxmışdır.

Metaforalar universal və milli-spesifik xarakterli ola bilər. Bu onu deməyə əsas verir ki, “*dilxarici biliklər metaforik ifadələrin hərfi mənada başa düşülməsinin mümkün olmadığını şərtləndirir. Metaforik ifadələrdə metaforun semantikasının milli-mədəni ünsürləri nəzərə alınır*” [6, s.243]. Danışq dilində yer alan peyorativ məzmunlu *Bounty* (fransız dilində [bun’ti] kimi tələffüz edilir) və ərəb mənşəli (bled “kənd”) *Blédard* ifadələri assimilyasiyaya məruz qalan və inteqrasiya oluna bilməyən Afrika mənşəli qaradərili gənclərin Fransada qarşılaşdıqları mədəni sarsıntısının nəticəsidir [9].

Bounty – içərisi kokoslu, üzəri şokoladla örtülmüş şirniyyatdır, “zahirən qara, daxilən ağ”. Metafora ilə Fransadakı mühacir valideynlərdən doğulub-böyüyən, təhsil alan, lakin Afrika mənşəli valideynlərinin onlara ötürmək istədikləri mədəniyyətdən imtina edərək fransız adət və vərdişlərini mənimsəmək üçün hər vəchlə əlindən gələni edən şəxs, bir sözlə, “ağlar kimi yaşamağa cəhd edən qaradərili” nəzərdə tutulur.

Blédard – Afrikada doğulub, yetkinlik yaşına çatdıqda Fransaya üz tutan, lakin fransızca fikrini yaxşı ifadə edə bilməyən və güclü afrikan ləhcəsi olan, ölkəsindəki vərdiş və adətlərdən qurtulmaqda çətinlik çəkən, fransız gənclərin geyim kodlarını bilməyən və ya qəbul etməyən mühacir haqqında işlənən peyorativ ifadə “kəndçi”, “geridə qalmış” mənasındadır.

Beləcə, hər bir qrup öz varlığının daha yaxşı olduğuna inanaraq, digərinə qarşı üstünlük kompleksi bəsləyir və hər iki qrup mühacir övladları valideynlərinin onlara düzgün şəkildə aşılaya bilmədiyi Afrika mədəniyyəti ilə onları qəbul etməyən fransız mədəniyyəti arasında parçalanmaq riski daşıyır. Ə.Ə.Rəcəbliyə görə, “*ayrı-ayrı metaforaların yayılmasının səbəbi və konvensionallaşmasının dərəcəsi onların artıq mövcud olan mədəniyyət modellərinə adekvat olmasından irəli gəlir*” [6, s.243]. Bu mənada, həm *Bountys* “Bauntilər”, həm də *Bledards* “Bledarlar” eyni damğalanma və ayrı-seçkililiyin qurbanlarıdır.

Danışq dilində çətin ifadə olunan termin və ya anlayışların operativ, tutumlu ifadəsini mümkün edən “*metaforik perifrazlarda semantik və emosional informasiyalar birləşmiş, qaynayıb-qarışmış bir energetik güc halında toplaşmış olur*” [1, s.259]. Məsələn, xalq arasında *leykoz* (qanın tərkibində eritrositlərin törənməsinin pozulması və leykositlərin çoxalması ilə nəticələnən qan xərcəngi) və *qlaukoma* (yüksək gözdaxili təzyiq nəticəsində görmə sinirinin zədələnməsi) xəstəlikləri “ağ qan qırmızı qanı yeyir” və “qara su”, “gözünə qara su gəlmək” kimi metaforik perifrazlarla məşhurdur. Danışq dilində menstrual fiziologiya ilə bağlı işlənən *les anglais ont débarqué* “ingilislər gəmidən düşdülər” (ingilislərin keçmişdəki qırmızı hərbi formalarına istinadən), *l’armée rouge est en ville* “qırmızı ordu şəhərdədir” metaforalar isə evfemistik məqsədlidir [12].

Metonimlər danışq-məişət üslubunda sadə predmetlərarası əlaqələri daha

yığcam və qənaətli şəkildə göstərməyə imkan verir. Məsələn, *une carafe de vin rouge* “bir qrafın qırmızı şərab” əvəzinə söylənən *une carafe de rouge* “bir qrafın qırmızı” ifadəsi canlı nitqdə daha sürətli alınır. Aşağıdakı nümunədə əlamətin adı predmeti əvəz etməklə nitqi yüngülləşdirir və bir növ, yaxın məsafədəki obyektin deysisi qismində çıxış edir:

“–Buyur, qardaş, bax ora əl-üz yuyulan yerdi. İçəridə dəsmal da var. Qırmızıdan isti su gəlir. Qəfil açma, əlini yandırar.” [3, c.8, s.284]

Sinekdoxa – danışiq-məişət üslubunda geniş yayılmış semantik hadisələrdən olub çox zaman nitqdə səciyyələndirmə məqsədi ilə işlənir.

Qızıl və *dollar* mövzusu danışiq dilində perifrastik sinekdoxalarla təmsil olunur:

“–Tu es une La Bertellière, une femme solide. Tu es bien un petit brin jaunette, mais j’aime le jaune.” [10, s.272] – ‘Sən Bertelyerlərdənsən, möhkəm qadınsan. Bir balaca sarıcasan, amma mən sarını sevirəm’.

Ünsiyyət zamanı siqnifikantın işlənməsində eyni dil səriştəli dil daşıyıcılarına tanış siqnifikat gizlənersə, bu halda konnotativ işarədən söhbət gedir. Məsələn:

“–Alloo... Zülfü. Dayan, qulaq as. Sabah Nargilənin vizasını, biletini al, təyyarə ilə Moskvaya aeroportdan yola sal. Mənə o yaşıldan bir paçka tap. Ver, qız gətirsin.

–Baş üstə, Əsgər müəllim. Hər şey okey olacaq” [3, c.8, s.114-115].

“Praqmatik bağlılıq sosial-mədəni amillərlə müəyyənləşir. Dinləyənin inferensi üçün onun danışanla bir dil kollektivində olması ünsiyyətin uğurla həyata keçməsinə şərtləndirir” [8, s.204]. Burada danışan işlətdiyi söyləmin (*bir paçka yaşıl*) referensiyasının telefonun o biri ucundakı həmsöhbətinə yaxşı tanış olduğunu, hətta əsginasın nominalının (100) məlum olduğunu dəqiq bilir.

İçki-qida mövzusu da xalq danışiq dili və danışiq-məişət üslubunda sinekdoxa tərzində ifadə edilir. İçki və qidanın rəngi (bütövə məxsus əlamət) içki və qida adının əvəzinə işlənir. Məsələn: *le noir* ‘qəhvə’, *la blanche* ‘araq’, *la jaune* ‘çoxillik çəllək arağı’, *göy* ‘göyerti’, *qara* ‘plov üzərinə, yanına qoyulan ət və səbzədən hazırlanmış xuruş’, *göy su*, *ağgöz* ‘araq’, *qırmızıgöz* ‘konyak’, *qırmızıyanaq*.

Alkoqolla bağlı sinekdoxalar ünsiyyət məqamından asılı olaraq, ya evfemistik məqsədlə xoşa gəlməyən sözü deməmək meyli, ya da öz nitqi ilə fərqlənmək cəhdi ilə əlaqədar yaranır. Sərxoş müştəri ilə barmenin dialoqundan nümunəyə müraciət edək:

“–Dites donc, espèce de Borgia! cria-t-il au père Colombe, donnez-nous de la jaune, de votre pissat d’âne premier numéro! [13, s.538] –‘Ay səni zəhərverən, -deyə o, Kolomb əmiyə bağırdı, sarıdan ver bizə, sizin o öddən!’

Növbəti nümunədə ailə-məişət danışiq üslubuna aid ünsiyyət ortamı həmsöhbəti içki adını birbaşa söyləməkdən çəkindirir:

“Həmişə süfrə başında bir-iki qədəh içməyə adət eləmiş Aslan, tez-tez beş ulduz konyak şüşəsinə baxıb udqunurdu. Deməyə də cəsarəti çatmırdı. Axırı kişi dözmədi:

–Leyla xanım, bu qırmızıgöz bayaqdan bizim intizarımızı çəkir axı.” [4, c.7,

s.274]

Evfemizmin əksi olan digər bir semantik hadisə isə disfemizmdir. Növbəti nümunədə konyaka eyham edən *xoruzquyruğu zəhirmar* ifadəsi evfemizmə zidd semantik hadisə olub, sinekdoxa və metafora əsasında yaranmış disfemizmdir:

“Elə bu vaxt süfrəyə bozbaş gəldi, yamyaşıl göy-göyərtili, qıpqırmızı turp gəldi, bir də o xoruzquyruğu zəhirmar.” [2, c.1, s.483]

Evfemizmlər də danışığ dilində çox hallarda sinekdoxa əsasında meydana çıxır. *Noir* ‘qaradərili’ sözünün danışığ dilində *black* anqlisizmi, onun *blackie*, *blacky*, *blackitude*, *blackos* kimi evfemistik variantları, eləcə də *chocolat* ‘şokolad’, *marron* ‘şabalıdı’, *personne de couleur* ‘rəngli adam’, *peau tropicale* ‘tropik dərilili’, *peau sombre* ‘tünd dərilili’ kimi əvəzləmələri mövcuddur. Lakin sorğu zamanı Fransanın qaradərili əhalisi *black* anqlisizmi ilə müqayisədə *noir* sözünün heç də rasist konnotasiyaya malik olmadığını söyləyərək, özlərinin *noir* adlandırılmalarını təqdir etmişlər [11].

“Dilin sosial, funksional və sosial-peşə diferensiallaşmasının əsasında cəmiyyətin, həmin dildə danışan adamların sosial, funksional və sosial-peşə diferensiallaşması ilə şərtlənən ictimai amillər durur. Dilin sosial diferensiallaşması dedikdə, sosial və sinfi dialektlərin, sinfi “dillərin” və jarqonların meydana gəlməsi başa düşülür” [5, s.366]. Dilin sosial diferensiallaşması həmin dildə danışanların sosial diferensiallaşmasını əks etdirir və o dildə danışanların mühüm səciyyəvi xüsusiyyətlərinin təsvirinə çevrilir. Dilin bu müxtəlif şəkilləri sosial dialektlər və ya sosiolektlər adlanır. Əvvəlcə Paris və onun yaxın ətraflarında, fəhlə və sənətkarlar arasında gizli dil kimi istifadə edilən Verlan arqosu (sözdə hecaların yerdəyişməsi ilə reallaşan arqo tipi) sonradan filmdə, rep, pop və hip-hop musiqilərində istifadə edilməsi nəticəsində tez bir zamanda əhalinin bütün təbəqələrinə yayıla bilmişdir. Verlan arqosunda *noir(e)* ‘qaradərili’ sözünün *renoi* və *reunoi* kimi, *nègre* ‘zənci’ sözünün *grene* kimi, həmçinin *noir(e)* ‘qaradərili’ sözünün evfemistik variantı kimi işlənən *black* ifadəsinin *kebla* və *keubla* kimi tərs şəkildəyişmələrinə rast gəlinir.

Hiperbolanın ən geniş təşəkkül tapdığı funksional üslublardan birincisi danışığ dilidir. Mübaligələr kollektiv düşüncəyə təbiətə xas olduğundan, dil situasiyasında hərfi mənada qəbul edilmirlər. Hiperbolaya xalçaçılıqda isti rənglərdən hesab edilən qırmızıya aid çalarların adlarında rast gəlinir, məsələn, *alışı* ‘cəlbedici, gözəçarpan qırmızı’, *alışdım-yandım* ‘ən atəşli şöləvari qırmızı’, *al qırmızı* ‘şöləvari qırmızı’, *dəli qırmızı* ‘parlaq qırmızı’. R.S.Tağıyevaya görə, eyni məna ifadə edən *al* və *qırmızı* sözlərinin burada yanaşı işlənməsi sonuncunun şiddətləndirilmə dərəcəsini göstərir. Həmçinin *dəli qırmızı* ifadəsindəki *dəli* sözü də rəng çalarının şiddətini (alov, köz çalarını) bildirir [7].

Müxtəlif sənət-peşə və məşğuliyyət forması ilə əlaqədar söz və ifadələr zamanla məna genişlənməsi sayəsində xalq danışığ dilinə keçid ala bilər. Xalçaçılara məxsus ifadələrə Qarabağ xanımlarının libaslarında üstünlük verdiyi parçaların adlarında rast gəlinir: *alışdım-yandım* “qırmızı yerlikli qiymətli ipək parça”, *qonşu bağrı çatladan* “atəşli şöləvari qırmızı parça”. Hiperbolik məzmunlu *alışdım-yandım*

sözü həm də danışiq dilindən bədii dilə keçərək bu üslubda saç rənginin ifadəsində işlədilir. Məsələn:

“İyirmi-səkkiz yaşlı Asya ağ çağ, dolu, tarım bədənli, kürən “alışdım-yandım” saçlı bir qadın idi.” [2, c.2, s.483]

Metaforalar da çarpazlaşan sosial münasibətlərin yaranması prosesində meydana çıxa bilər. Belə ki, danışiq dilində natəmiz adamın ləkələnməkdən qorxmadığına işarə edən “Yağlaşov rəng götürməz” metaforası xalçaçıların təmizlənməmiş yağlı yunun rəng tutmadığını nəzərdə tutan deyimi əsasında yaranmışdır [5, s.96].

İroniya – xalq danışiq dilində tez-tez rast gəlinən məcazlardandır. *Un beau blond* ‘yaraşıqlı sarışın (kişi)’ ifadəsi əslində *sarışın olmayan* və *yaraşıqsız şəxs* barəsində işlədilən ironiyadır. Afrika mənşəli qaradərili şəxs barəsində işlədilən *Blanche-neige* ‘Ağca’ ifadəsi ironiya və evfemizm qarışığı olan *antifraza* kimi dəyərləndirilə bilər. Bu ifadə “Ağca və yeddi cırtıdan” nağılının baş qəhrəmanının adından götürülmüşdür. **Danışıq dilinə məxsus üzü(n) ağ olsun!, üzünü ağ eləmək, ağ günə çıx(ar)maq ifadələri məzəmmət, narazılıq və ya töhmət məqamında işlədilən ironiyalardır.**

Paradoks – mövcud fikrə və ya sağlam düşüncəyə zidd bəyanatdan ibarət fiqura danışiq dilində “küt inadlılıq” barədə söylənən “*qatıq qaradır ki, qara*” ifadəsi ən parlaq nümunədir.

***Antiteza* mövqeyində ağ və qara rəng adlarına daha çox müqayisə edilən dillərin xalq danışiq dilinin məhsulu olan atalar sözləri və zərb-məsəllərində təsadüf edilir:** Si l’un dit *blanc*, l’autre dit *noir* “Biri ağ deyəndə, o biri qara deyir” ≈ *Birinin dediyi o birinin boğazından keçmir*. Dire tantôt *blanc*, tantôt *noir* “gah ağ, gah qara demək” ≈ *nala-mıxa vurmaq*. *Qara* günün *ağ* günü də var.

Tədqiqatın nəticəsi. Yekunda qeyd edə bilərik ki, bədii üslubdakı poetik metaforalardan fərqli olaraq, xalq danışiq dilinə məxsus dəyərləndirmə xarakteri metaforalar əsas etibarilə peyorativ və evfemistik məzmunludurlar (*carotte*, *sarı pişik*, *qara pişik* və *les anglais ont débarqué* ‘ingilislər gəmidən düşdülər’). Dialoji nitqdə sərbəstliyi və yığcamlığı ilə səciyyələnən danışiq-məişət üslubuna məxsus *metonimiya* və *sinekdoxalar* ekspressiv çalara malik deyillər (*qırmızıdan isti su gəlir*, *une carafe de rouge* ‘bir qrafin qırmızı’). Danışıq dilinə aid metaforik perifrazlar isə qavrayışa predikativ genişlik və kommunikativ qüvvət bəxş etmiş olurlar (*ağ qan qırmızı qanı yeyir*, *gözünə qara su gəlmək*).

Bu və ya digər cəmiyyətlərdəki mövcud mədəniyyət modelləri metaforik, peyorativ və ya evfemistik ifadələrin seçilməsi və işlənmə tezliyini müəyyənləşdirir. Fransadakı qaradərili gənclərin mədəni sarsıntısının məhsulu olan *Bounty* metaforası, qaradəriliyə “başqalaşdırma” meyilləri nəticəsində ortaya çıxan *Blanche-neige* antifrazası və *black* psevdоеvfemizmi mövcud sosial-mədəni modellərə uyğunluğu ilə şərtlənir.

Danışıq dili tropları ilə digər funksional üslubların tropları arasındakı əhəmiyyətli fərq birincilərin kollektiv xarakterə malik olması, xalqın ruhuna və

dünyagörüşünə uyğunluğudur. Danışiq üslubuna məxsus troplar xalq şüurunun məhsuludur, bu və ya digər xalqın əsrlər boyu formalaşmış dil mənzərəsinin bir parçasıdır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. **Abdullayev, S.Ə. Qeyri-səlis dilçilik təcrübəsi / S.Ə.Abdullayev. – Bakı: “Victory”, – 2013, – 596 s.**
2. Anar. Əsərlər: [2 cildə] / Anar. – Bakı: Nurlan, – 2003, – c.1. 606 s.; – c. 2. – 515 s.
3. Qoca, F. Seçilmiş əsərləri / F.Qoca. – Bakı: UniPrint, – 2015, – c.8. – 390 s.
4. Hacızadə, Ə. Əsərləri: [10 cildə] / Ə.Hacızadə. – Bakı: Nafta-Press, – 2005. – c.7. – 476 s.
5. **Rəcəbli, Ə.Ə. Sosioliqvisitika / Ə.Ə.Rəcəbli. – Bakı: “Nurlan”, – 2004, – 520 s.**
6. **Rəcəbli, Ə.Ə. Frazеologiya / Ə.Ə.Rəcəbli. – Bakı: “Elm və təhsil”, – 2021, – 272 s.**
7. **Тағиєva, R.S. Azərbaycan xalçası məişətdə / R.S.Тағиєva. – Bakı: “Tutu”, – 2006, – 144 s.**
8. **Veysəlli, F.Y. Struktur dilçiliyin əsasları. Studia Philologica. III. Semantika və pragmatika / F.Y.Veysəlli. – Bakı: Mütərcim, – 2009, – 272 s.**
9. **“Alwihda”. “Bounty vs Bledard: le choc culturel des jeunes Nors de France”. Le 20 mai 2018.**
10. **Balzac, H. Eugénie Grandet / H.Balzac. – Paris: Alexandre Houssiaux, – 1855, – 373p.**
11. **“Franceinfo”. “Je n’aime pas qu’on me dise “black”: pourquoi, en France, le mot “noir” reste tabou”. Le 12 juin 2020.**
12. Mollard-D., A. Le Dictionnaire des mots et expressions de couleur du XXe siècle: / A.Mollard-D. – Paris: CNRS. *Le Rouge*, – 2000, – 490 p.
13. Zola, E. L’Assommoir / E.Zola. – Québec: Bibliothèque électronique du Québec, – 913 p. [<https://beq.ebooksgratuits.com/vents-xpdf/Zola-07.pdf>]

**ХУМАР ЯРАММЕД АСКЕРОВА
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ЯЗЫКОВ**

«КРАСОЧНЫЕ» ТРОПЫ, СВОЙСТВЕННЫЕ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются тропы, образованные терминами цвета во французском и азербайджанском разговорных языках. На реальном языковом материале представлены многообразные функции тропов разговорной речи. Определены межстилистические тропы, возникающие в процессе формирования пересекающихся социальных отношений. Изучается влияние культурных моделей в обществах на выбор и частоту развития тех или иных

тропов. Коментируется культурный шок двух групп молодых иммигрантов, встретившихся во Франции, исследуются лингвистическое отражение дискриминации и стигматизации. Показаны основные различия между индивидуально-авторскими тропами и просторечными тропами.

Ключевые слова: разговорный язык, социолект, культурный шок, метафора, гипербола, эвфемизм

**KHUMAR YARAMMED ASKEROVA
AZERBAIJAN UNIVERSITY OF LANGUAGES**

**“COLOURFUL” TROPES TYPICAL OF COLLOQUIAL LANGUAGE
SUMMARY**

The article examines the tropes formed by colour terms in French and Azerbaijani colloquial languages. The diverse functions of colloquial speech tropes are presented using real language material. Interstylistic tropes that arise in the process of forming intersecting social relations are identified. The influence of cultural models in societies on the choice and using frequency of certain tropes is studied. The culture shock of two groups of young immigrants meeting in France is commented on, and the linguistic reflection of discrimination and stigmatization is explored. The main differences between individual author's tropes and colloquial tropes are shown.

Key words: *colloquial language, sociolect, cultural shock, metaphor, hyperbole, euphemism*

Rəyçi: Cəmil Məmmədağa oğlu Babayev filologiya üzrə fəlsəfə doktoru